

Ленин орденниг Е. А. ЖИРНОВА.

Тыва АССР-нин Дээди Советинин депутаты Т. А. АРАПЖАН.

Октябрь Революциясы орденниг М. К. БАЛДАН.

Эрткен тоску беш чылда Улуг-Хем районуну көздө ажал-агым ажалдашкандарындан 71 киши чыактык орденери болган медалдарына-биле шаянаткан. Оларнын иштинде бир киши Ленин орден-биле, 4 киши Октябрь Революциясы, 20 киши Күш-ажалды Кызыл Туу, 22 киши «Хүндүгезин Демдээ» орденери-биле шаянаткан.

ӨЗҮЛДЕ ӨӨРҮНЧҮГ

Елестик Арыскан фермазын юбилейлик чылдын эрткен сес айларында түншөл-байшун сүт-барак фермаларынын арасында социалисттик чарыкча тилекчи болган. Ол дээрде Улуг-Хем районунун фермага организастванын болган ажал-агым ажалдашкандарын күөсүдөр дөш саан-чыгарыны, кадарчыларын, быаза ажалдашкандарын кызыман акылдын түншөл болган.

Фермазын улуг эвес. Бизда 15 саанчы, 6 быаза ажалдашкандар, 6 кадарчы ажалдаш турар. Нинтин-биле 295 баш ишек бар, оларнын 230-ин саар ишек, 200 быаза бар. Ферма ажалдашкандарын юбилейге уткуштур, СССР Конституциянын төлөвиле-лини чугалаштып турган. Бедикте ху-дактерин алган. Оларга чылда иштин-де 489 тонна сүтү саары, 390 тонна кырунеге саарын, бир ишекте 1600 килограмм сүтү сап аларын хүлээ-ген бис. Эрткен сес айларда 286 тонна сүтү күрүнеге саткан, бир ишекте-не 1175 килограмм сүт сагдыган.

Түншөлөрүне эрткен чылдын бо үз-ленин өздүгүн бооп турары өөрүнчүг. Бүдүргөн болган күрүнеге саткан сүт хой болгандадан аңгыда, бир саар ишекке ошаптыр 152 килограмм сүт хой сагды-ган. Бир эвес тус-тус саанчыларын, быаза ажалдашкандарын көргүзүлгөрүн алды болза, эрткен чылдын бо үзленин ала-ан бедик түншөлөрүн чедип аттаныр эвээш

«СЭКП-нин XXV съездинге төлөвилеттинген коммунисттик тургузушкунун өндүр улуг планнын амыдыралга боттандылар дээш демиселге бүгү совет кижилер ленинич партияны долгандар улум сыйры катгылар, Улуг-Хем районун ажал-агым ажалдашкандарын ажалдашкандарын СЭКП Төп Комитеди илгерлей тур».

(СЭКП ТК-нын «Октябрьн социалистик Улуг революциянын 60 чыл оюну» дүгуйында докталамдан).

ТОРГАЛЫГДАН ДОЙЛУП ҮНГЕН

Көздө ажал-агымга коллективизация болган күрүне ажал-агымдын организаствары Улуг-Хемге Торгалыгдан дойлууп үнгөн деп болур. Аңа 1929 чылда баштайгы колхозту орту тараачылар тургузушкан. «Күш-ажалдык хосту» деп адал алган. Оң соода 1933 чылда Арыг-Узунге күрүномон (Күрүне ажал-агым) тургузунган.

Бо ажал-агымдар ичвал найзын-даа улуг эвес, техни-на-биле багай чепсегелген, эвээш полхозчуларым, ажал-агымдарым турган. Билчизда-даа Октябрьдан дыгараткан оларнын чагай идеясы, үзөгөр-чизде кайтамчы күш-түт чалбышталган, район-түт бүгү девээсээрине чап-талган. 1947 чылдан эгезеп, улуг-биче колхозтар тургу-зунган. Үрүен, полхозтар улгартыр наттышкылаан, районда агмы үрүн тех-никасы-биле чепсегелген, хой адмырды, бай-шылдады, хой саанын спецнаистерлик болган мергеженин кадр-ларды 6 колхоз болу берген.

Районун көздө ажал-агым-нын кайы хире бурунгаар-лаанын чүгө бистан колхоз-туң үзөгөр-чизден безин тода көргүзүп болур. Эгезиле-де депир алдаан, сортирла-ны беш хуудагылыгыг «техника» бооп чоран «Күш-ажалдык хосту» ам 74 тракт-орту, 34 комбайнны, 43 чүгү машиналык, хой сааны көздө ажал-агым машиналар-дык апарган. Чүгө кол фон-дузуну орто бешин 5.6 миллион акыг рубль. Сохко-туң төмү болган салбары

чараш-чагай суурлар бол-ган. Чүгө бо юбилейлик чылда бешин дөрт аал ишти чурттаар 6 бакын, 6 улуг ла-жаа, хары угда 1200 баш бо-да мал сэмиртир комплесе болган өскө-дөө тудулар ажыгалда кирген.

Кам ош баш малдан өскө-теген колхоз суру, үзөгөр чугада ишкан, «хому сым-ма» коданнар апарган. Ам 3960 акыг мийнстыг бола маалдыг, ош иштинде 1200 хире ишектег, 17 муң хире пээр маалдык бис. Бо чылын 1560 тонна сүтү бүдүрүп турган, 8 айларда 1120 тонна сүтүң 960 тоннаын сатты-мыс. Этти 330 акыг тонна-ны, 47 тонна дүктен 43,3 тонна күрүнег саткан.

Сохкоз организастванын өздүгүн, хуп бүрүнүң ажал-херанын чедиптир-нин-даа кижилер, кадрлар шиятирээр болган. Бистик сохкозга 30 акыг спецна-истер, чүг акыг мөкшпа-торлар, хой саанын малчы-нар ажалдаш турар. Олар-нын арасында ажал-херанге бердинген, ат-сурагыг, ор-ден-хавыялыгыр дыка хой. Колхоз, сохкоз бүдүргези-нин хоомунары болган му-рячылары И. Попов, И. Балдан, А. Афанасова, Ш. Биче-оол, А. Хандыла, Т. Саныч, О. Санаажики, М. Быш-тан-оол, Т. Суван-оол, К. Саныч-оол, В. Танар, В. Бор-бак-Кара, В. Шелехов, Д. Саныч, В. Суктер-оол болган өскө-дөө чогоадычы, эрес-шудургу күш-ажалы-нын, акылда ээ-харыссалта-ныч чоруунун түншөлдө,

Сохкоз сараатты салып тур.

Сохкоз үш чыл дургузуда Шагаан-Арыгтын төш гастро-муна өргөлөшчү болуп ажал-даш келдим. Бистик колхоз-тине даанган акылдык ээ-харыссалтамы, илешпейт акылдашкандар Галина Мат-веева, Зинаида Рехтина бол-ган өскө-дөө муриячыларын ачымдык планын даалгамыс-ты доктамаал акыг күөсөдүн келдине.

СӨСКЕ ЭЭ БОЛУР

Юбилейлик чылдың бирги чылдында гастронормуну акыл-дашкандары бараан саарыла-гымыч планын 101,8 хуу күө-сеткен. А иштин чылдың эрт-кен сес айларында 876 муң рубльдин бараанын чоңа са-дар турган, ош 996 муң рубль-ныд күөсеттибис. Бо төлө-шүшүңгө сорук кирип, юбилейлик чылдың планын даалгамыс ноябрь 7-де бүрүн күөсөдөр соруганы бистик гастронормуну коллективни са-ган.

Бөгүңү бо чүгө районун иштин чедиптирлерин база демдегендигин. Юбилейлик чылдың бирги болган иштин кварталдарында бистик райпо-вэ бүгү таламы-биле аңг көр-гүзүлгөрүн чедип алган дөш районга бирги черин, республиканын кооперация ор-ганнашкандары арасында налбарган социалистик чарык-на иштин черин алган. Ре-спотребсоюзтун иштинер, Кы-зыл тутун чаалап алган.

Бо чылдың эрткен сес айла-рынын түншөл-биле алмыр, үрүмкөп садар бараан саары-лаанын 102,8 хуу күөсетип,

ТӨӨГҮДЕН

● Улуг-Хем районда бир хоорай, 9 көдө Совет, 22 чурттагачыг суур бар. Чурта-кчы чоңу 25,8 муң киши. Девээсээр 9,7 муң дөрбө-чин километр.

● Шагаан-Арыг хоорай 1883 чылда үндөшкөнтүң, 1937 чылда ош Шагаан-Арыг деп чалгыс ай алаан.

● 1920 чылдын октябрь айда кыдат милитаристере улуг кызыл партизанларнын тилектеги тулашууну Оттук-Дашка болган.

● 1921 чылдын мартта Ша-гаан-Арыг чогууда Даг-Ужу деп чеге тыа дартыаннар кыдат милитаристерин ар-тык күштүгү болуун чыча шаянган. Бизда ам обелески тургушкан. Ол тулашуунга-га партизанлар А.Т. Чулуан, С. Бүтүн, К. Дагба, К. Тас-оол, Д. Дамдинчип, О. Сары-оол олар эң идеяныг ки-ришкен.

ӨЗҮЛДЕНИҢ САНАРЫ (СОВХОЗДАРДА)

КОЛ ФОНДУЛАРЫ	
1971 ч.	1976 ч.
20147	38533
(МУҢ РУБЛЬ)	
КОМБАЙНАР	
1971 ч.	1976 ч.
129	144
ТРАКТОРЛАР	
1971 ч.	1976 ч.
334	365

● 1967 чылда Шагаан-Арыг хоорайга 4300 хире чурттагыч турган болза, ам 5100 киши четкен.

● 1975-1976 болган бо чыл-дың эрткен айларында Улуг-Хем районун херээжесинде-ден 430 киши хой уругтарыг иелерге санадын, чаактын

КАЙЫЗЫ-ДАА ХҮЛЭЭНГЕН

Шагаан-Арыгтын автотран-спорт бүдүргезинде чыла-чыларын арасында соци-алистик чарыкчы ош бо юбилейлик чылда улум кып-тыкан.

Шагаан-Арыг АТБ-иниң коллектив оштырын 25-ке чедир 10 айларын пла-нын күөсөдөрүн, улуг ажал-агымдын 6 муң тонна чүктер-ин, 15 муң пассажирлерин немей өөртүрүп, күш-ажал-дык бүдүргөүлүүн планда көрдүнгөңгө удур 15 хуу өөртүрүн, чүк машиналары-нын техниктиг беле турары-ны коэффициентини 0,67, автобустарын—0,75 чедир-дөрүн, 10 компект дугуйла-ры кампап аларын хүлээ-ген.

Бүдүргөңгө чылачыла-рынын ортузунда налбарган социалистик чарыктын түн-шөлөрүн ажал көргүзүп са-бары. Бо юбилейлик чыл-дын январь-август айларда эң дээр көргүзүп автобусе башкаркычыларын Сергей Кийин удурткан 13 киши со-ставтыг бригадамы чедип ал-

ган болду. Бо коллектив чүг-дө август 11205 рубль ору-даны киирер турган, ош 15688 рубль кыдыр күөсө-дүн, пассажирлер аргышты-рылааның планын 140 хууа боттандырган.

өзөгөлгө рейсче үнери-биле беле тур. Оң-биле каш сөс солчуп, ажал-икин сохуур-гадым.

А. А. Никитин ол автотран-спорт бүдүргөңгө 7 муң

Бригаданын муриячы чылачыларын бирээш Альберт Александрович Никитин ажалдап келген. Ол иш чыл бурунгаар автобусе башкарып эгезел. Оон бээр

ол Чодураа, Торгалыг, Арыг-Бакы, Ак-Туруг болган өскө-дөө суураалык докта-мал чоруп, пассажирлерни саадышкын чок чедир, оларын хүндүткелгич чаалап күөсеткен.

Альберт Александрович бо чылдың август 1257 рубль оруда киирер планыг тур-ган, ош 1933 рубль кыдыр күөсеткен.

Дуржугалыг чылачы А. Никитин бо юбилейлик чыл-дан эгезеп бригадирин С. Кийин социалистик чарыкна кыдырткан. Оларнын кайызы тилекчи болурун чыл төп-чүлүүнү түншөл көргүзөр. Оларнын кайызын-даа соци-алистик хүлээлгезинде чыл планын побор 7-де бүрүн күөсөдөрүн алыткан. Найзын-даа 200 литр кыгар-чаар материалдарын кампап аларын хүлээген.

Д. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: Альберт Алек-сандрович Никитин рейсче үнер мурияда.

ЧАА СУУР ЧАПТЫЛАР

Улуг-Хем районуну чаа ту-дуг дива чыгарып болбас боор. Шаанда өргөн чок тур-ган чертерде көдө-суурлар чаптылаан. Олар Октябрьнин херезинде ошун, маалдык иел-дир. Ош кырынга Саян-Шу-шенско ГЭС туттуурагы тып-тыр «Саян» далайлап чалгар дөш Шагаан-Арыгтың Чаа-Хөлдү, Кок-Чырааны, Урбуну бүдүрүп өскө-дөө чурттагачыг черин көсүрер, чаа хоор-айны, суураары тулар.

Мэон бригадам 1974 чылдан бээр ажалдап келген, 13 ту-дугту улуг. Олар хошунук мергежениг, хой невин бедик раарыг. Билчиган бис ажалдап келген чыдарымыс-та планын даалгадарымыс-та социалистик хүлээлгезинде күөсөдөрүн келген бис. Ошун беш чылдыр бирги чылдын планын даалгамыс 120 хуу күөсеткен бис. Билчиган 1975, 1976 чылдарын социалистик чарыктын тилекчилерини хөрөк демдө элэн каш иже-де бар. Кан-оол Курдентий бригаданы-биле чарыкчымыс адымыс баа сыйлап тур бис.

Бо юбилейлик чылда улум эки ажалдашкандар эгезинде-де дугурушкан, бедикте хүлээ-тели алган бис. Сохкозго ээ болуп, чарыкча бирги одуру-да чоруп тур бис. Бо чылдык кыдыр уктуруг түдүг-монтаж ажалдарымыс 8 айлар планын 119 хуу күөсеткен бис. Хүлээ-лгезин сөзүгөр иш аал ишти чурттаар 3 бакымын хуусаа-дан эре дукадымыс. Ам сто-лованын, бир иштин чурттады

Оларын бирээш бистан ту-дуп турарымыс Чаа Чаа-Хөлдү суур бо-дур. Мааша удамыс чаа хевирини сууру тургузунар. Ам бешин мында элэн хой чурттага, алаан организаствал чарыктын бакычыларын тур-тунтап, бүдүн-бүдүн күөсүмү-дөр бар апарган. Оларын 12 иштинде тулашуулар иштин тур бис. Бо юбилейлик чылда кыдыр уктуруг ажалдымыс, акылдагы киирер объектиле-ринис хой. Чылда кыдыр ту-дуг-монтаж ажалдарымын хемчээш бешин 3,2 миллион рубль бооп турар.

Бирги иштин акылдарын кыдырыга баа хуусаадан эр-те дугулар дөш бригада ажалдап турар.

Бригаданын бедик мерге-жениг, бижык сагылга-чуру-мунуг, тулашуу адын бедик-биле үлөсөр Е. Нургууа, Х. Кочун, У. Монгуш, С. Шадын, И. Шактар ишкан муриячы-лар кол дааныр өзөсүн, ашкытарын даалдыкчыла-ры. Черге ишкан бистик бо тулашуу муриячы бригадалар, тулашуулар-да бар. Дары-нын, Енишкөвүн, Раиса Ям-чынын, Романовун, Торап-кынын, Кудерстин бригада-лары планыг даалгаларын эки күөсөдөрүн келген.

Иччалаанок тулаш-монтаж ажалдарымын, ажалдагы кии-рер объектилерин иштин иш-тин дыка хошунд турар. Ошн кол чылдагымын күш-ажалдык сагылга-чурумуңу кошсаан-да, ажалдын күөсүнү чедип-нешиде, тулаш материалда-рына хандырылганчын кош-каанда.

Октябрь 22-де иштин хурал кылган, шаянчык элечек чар-лап, чылдың чаа хүлээлгези-нин Чаа Чаа-Хөлдүгү тулашуу-лары, ош иштинде бистик бригаданыс баа алган. Улуг юбилейлик күш-ажалдык беле-тирлэг уткуур дөш бүгү кү-жүгөс салыр бис.

М. ЛОПАН.

СЭКП райкомуну нежигү-нү, бригадир.

ССРЭ-нин Дээди Со-ветинин депутаты У. С. МИНЧИТ-ООЛ.

Октябрь Революция-сы орденниг К. Ч. МОНГУШ.

АМЫДЫРАЛ МАГАЛАҢ

«Ак-Туруг» сохкозтун му-риячы малчыларынын бирээш Кир-оол Долоанович Лоп-саным кодамы кайы ырактан көөтүп келир болду. Оң-б-дө-дө хеймерин колуга туткан, «Москвич» машинамын ча-пынга коола туруп, чуртука тырттырган турда, оларын ка-пыланында хоронде чап-тыкан «Хүндүгезин Демдээ» орденер, медалдар, чарык-чы тилекчилерини, күш-ажалдык шаянчымын итерек-лекчилер койну чүгү ала-ды. Олар ол бүгүнү тоску беш чылдын күш-ажалдык чедипти-рили-биле чедип алган. Тоску беш чылдын дургузуда муриячы малчынын 1599 муң хураганын өөртүрүн, 4402 кг дүгү кырган алган.

Ол чедиптирлерини чылда-гааны-хамык үзүр малчы кишинин харыссалгалыг бол-рунда, Мал ажалдыга кол-ла чүгө сэмиртилгезинде, ош аяаалда, чегерилгезинде бо-дур деп оларын кайыг-даа чугаалап турар. Малчынын ол чугага ажал-херекте-рини-биле карышай турар.

Малчынын күш-ажалдык бөдүүн, өөлөө-өздөк киякери, чүгө мал ажалдыга эвес, културугу амыдырал-чурта-лаанын бедирин, уругтары-нын өөрдөлгезини сагыш са-дыры дөш — бүгү-дө ажалдык чалгыс улаанымын дөк-ки чорудуп турар. Оларын өөлөө-дө, кыштаанда бакы-нааны-даа кире бээр, култу-раанын бедик наракна көөкү, иштинер ишмөл баа мыла. Ады уругтуг бо өг-бүлөдө чүг-дө кийини амыдыралынга херек чүдүдөр эвес, харып хаас-шын: чурттаарында чө-чүр машина, хевестек эгез-лээш, эң-херекселдер бүрүн бар. Оларын саап турган хер-екте малчун бо. Улуг Октя-брьдык ажалда ам көдөдө малчы-даа, хоорайда акыл-дын амыдырал-даа ки-якери амыдыралымы,

културамын денешти дөк-шөлөгүн, шаянчы хошугу ор-арымын боттуг чыкпо бо-дур.

Александр Сүүр-оолга ха-марыштыр каш сөзү демдө-лөп чугаалаа эил. Ол район Советинин депутат, ош өвү-гүнү, сохкоздуктары ош дөш чыгышка улаштыр сохтун, улуг идеяда көргүскөн. Депутат бөдүүн сохкоздуктарыг өг-чөдүн доктаамад кыдып кел-ген. Сохкоздуктар културугу чурттагыга чугула херек-

дөшкөр болган иегелдерин бо-ла тургуза бээр, ош бун-до-чугуру-биле күөсөдүн ханды-рары дөш сагыш салын, ха-марышкан организаствалары-биле харылааны тулун, шиятирлесе чогуур айтыр-ларын район Советиниң күө-сөмүнү тургузуу, ессилар-га саналын берип турар.

Шиян-ла совет кыш бүрү-лүүн күш-ажалдык салыш-кыны, чогадычы ажал-чору-лу, иштинин ажал-херекте ак сеткилдиг, ажал-хүлээл-гезинге харыссалгалыг малчы-нар хой, оларын бир чыгээ А. Сүүр-оол олар көргүзүп турар. Оларын Улуг Октяб-рын 60 чылдын уткуштур алган хүлээлгезин чедипти-рини күөсеттини, эрес-шу-дур ажалдааны бистерин улум өөртү турар.

Д. АРАКЧАА.

С А Н Н А Р, Ф А К Т Ы Л А Р

● 1967 чылда Шагаан-Арыг хоорайга 4300 хире чурттагыч турган болза, ам 5100 киши четкен.

● 1975-1976 болган бо чыл-дың эрткен айларында Улуг-Хем районун херээжесинде-ден 430 киши хой уругтарыг иелерге санадын, чаактын

шанвадарын, пообилелерин алган. Оларын иштинде 12 киши Мадыр-недер.

● Юбилейлик чылдың эрткен айларында районуну чоңуга 92 соодукчуларын, 20 муң акыг рубльге хевестерин, 11 «Москвичтерин», 4 «Запоро-жестин», аны-бүрү марканын 35 мотоциклдерин саткан.

● Улуг-Хем району бир чыл-да чалгыс киянег ошаптыр аш-чөк бараанын 264 рубль-ге, уаеуштур бараанын 261 рубльге саткан турар.

● Амгы үдө Улуг-Хемнин девээсээринде Ада-чурттуг Улуг дайымын 232 иржи-чын чурттан турар.

«Шын» солунун бо номеринде Улуг-Хем район-дан Октябрьн социалистик Улуг революциянын 60 чыл оюнга тураксааткан материалдарын бистик тускай корреспондентерини С. Чижигит, Д. Чы-дым, фотокорреспондент В. Амыр болган шаттач дашкаар корреспондент Д. Аракчаа олар белеткээ.

1977 ОКТЯБРЬНЫҢ АЧЫЗЫНДА

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ин школаларынын алдарлыг башкызы Валентина Ойдупова Толчунмаа.

СОЛУН-ДАА, ХАРЫСАЛГАЛЫГ-ДАА

Башкыдан азымда-ла үзөп беш чыл чедип тур мен. Бо үенин дургузунда бичи чаштарны өөредип, оларны кижилер талам-биле эвезип-биче арга-дуркуданы-даа өөнөн алдым.

Юбилейлиг 1977-1978 өөредилге чыы бо хүнерде эгелээн. А башкы кижиге күн-ажылымын, амыдыраачы чедипкини-ни үзөп өөредилге чыы болур. Башкы бурзувун амыдыраачы өөредилге чыы чаган ажылгына чыа арыны амыдыр, бичилерин кижизидилгези, өөредилгези дээс чаа-чаа дүзүшкүшөр эгелээр.

Октябрьнын социалисттик Улуг революциянын 60 жыл оюн уткучулар, ССРЭ-нин чаа Конституциянын төлөвүн-дөп бугу совет улус чугаалажы көргөн, эрге-чагыранын дээди органыга көөрү-биле кирген бо үеде эгелээ өөредилге чыы бистерден озагай күженишкенини негеп турар.

Бистин, Шагаан-Арыгтын №2 школазынын башкылар коллективин пианынын болган эжыктык чорунун беш чылында өөреникчилерге бижик билген бээр дээс кизи бүрүзү күженишкенин азымдан турар. Бо эгелээ чаа өөредилге чыында белеткен бай эвес организастан, школазысты септеген үлестерин доостуус.

Бо чылдан эгелээ бистин коллективине өөреникчилерни өөредилгезе, эрте чедип алырынга бедик харымсаалыг чорукка кижилер согулганы салган. Ону чедип алыры-биле башкылашкыны методиказынча кол кичтөөгөйне угап-дырдып, кластан дөңсөөр амыдыр улам саймрангайлыдарын башкылар даанган.

Эртен өөредилге чылында 5 кластын удуртукчу башкы-лынга ажылдан келдим. Чыл төчүзүнде мээс кылаам 100 хуу өөредилгелин болганга чоргаарланмас арга чок. Ону чедип алырга белетке амыдыр баш удур чорунан мен. Тематиктиг планшорун баш удур тургузун, чап дургузунда эргежон чугула литератураны тыгынып, көргүзүп мате-риалдарын белеткен алганын класта өөреникчилерге бижик билген дамчыдыл бээрине иди болган.

Бо чылды 4-кү кластын удуртукчу башкызы мен. Шуту 33 өөреникчи бар. Оларын кизи бурзувуну сеткил-сагы-жыкче, чүрөөчө «удуртукчу» тып алыры-зөөн, хол соруг-там ол. Ынчан отар-биле амыдырага соду-даа, ажыктыг-даа, Чүс хуу өөредилгени чедип алырынын магадылыг-даа ийде.

Е. СОКОЛОВА, Тыва АССР-ин школаларынын алдар-лыг башкызы.

Салгалдан салгалче

ААС-КЕЖИКТИГ АЛДЫН ЧЫЛДАРЫМ

Чырак чер кырынга 84 чыл чурттан келдим. Акы-биле чугаалаарга, амыдыра-лыкым чоройн амык хар-лымга чедип өөденг үрө көрбөй чорам мен. Ук-ызы-гуурум тарачын, чер-биле о-ицкестеки чорам болган бай кижилерин тарааны тарый берип, оон-биле бораланып чо-раан мен.

Бистин чуртпа адан чыл бурунгаар Октябрь револю-циясы өскүш, хаандан эгелээп хамык байларындара маап эгелээп. Мен ону доора-зымдан хайгааран орбаан мен. С. К. Кочетовтун отрядына каттыжып алган, байларын башып, тилкелеринг үлүг-хуу-лу кивириттарым. Сергей Кузьмичиник удуртулаа-биле Тыванын иштине астар-дын кол-ла туралыгын турал теререр Медведька, Сосновка, Отгук-Дам, Атаманека, Эле-гес деп черлерге оларын чы-ча шаап турдувус. Кайы-даа суурга баарымына боуду-п ядым кижилер бисти өөрүш-кү-биле уткуп турдулар. «Хос-

де өкселээп чоруур дараакчы-лар үдөшпү-биле узутнат-тыганды, амык кылдырга бо-зун хол туттуңур, дыныг бо-зун чорду.

Калымынын байдалы-биле пенсиядан чүгүжө чедип хол-кочка эжыкпап келдим. Амы-дыра-лыкым адан чыгып аас-кежиктиг чурттан келдим. Адан чыл иштине социалист-тик Төрөөн чурттуң, оон иш-тинде Тыва республиканың таныттылмас кылдыр чуртты-нын, сайзырап келгенин ийи нараам-биле көрүп, ол чаар-тылгага биче-даа болаа үлүм-нү кивиретинге чоргаарлан-дым.

Ам пенсияда мен. Парти-янны болган чазактын ачымы-дан амыр-чыргалдыг чурттан ор мен. Амыг үеде бүгү совет кижилер ССРЭ-нин чаа Кон-ституциянын төлөвүн-дөп чугаалажык көрдүр. Ону бү-рүшү-биле деттидим. Амыды-раа моон-даа чырайымын, улам чекеткестерин бодал негеш, оон эге талап салышаныма база-ла чоргаарланым ор мен.

П. АФАНАСЬЕВ, пенсиякер, Шагаан-Арыг хоорайнын чурткычы, хамааты дайымын кир-жижичин.

СОВЕТ ЧУРТ ДЭЭШИ

Хосчун партизан П. К. Афа-насьевтин Тывага Совет эрге-чагырга дээс демсезин чор-раанын дугайында чуудун-ге улаштыр кал сөстөп бо но-мерге чугаалаксаан ийик мен. Чопуну шычык олдыры ак доорбечилерин болган тыва феодалдарын үйзөткөн бээр дээс эрес-маадырыг тулчуң чораш, Тыва терге Совет ба-за улусу эрге-чагыраны тур-гусуң, бижыгалың. Улуг Ок-тябрьнын Кызыл тутун кил-килик. Боттарынын орус бол-ган өскө-даа амы-дучалары-нын арымыга бистин Улуг-Хемден С. Булчун, А. Т. Чу-дун, К. Дагба, К. Тас-ол бол-ган Д. Дамчычан оларын маадырыг тулчуң чоранын-га чоргаарланым бер.

Октябрьнын чаалан алыш-кынырын, идымтыг Ала-тур-ту камгалаар дээс дайымыч алыгган мен.

Тыва эки турачылар-биле кады 1943 чылдын сентябрыда Фронтуге алыгган, 1944 чылдын июльда эоп келдиңиз. Дайымыжыг турган үеде-де бистин эскадронун С. Дон-чут командиринин ийинг өзө-дүңга старшина дугаладың, өзөд командиринин дугалак-чымы чордуң. Калды-лошкун 12 тулчулукунга ийриштин. Бистин эскадронун дайымыч-лары, өскө напша өөрү-биле

кады, чаныш-сыныш чок ту-лушканнар.

Тыва эки турачылар Дера-жино, Погорина деп улуг суурларын, Ровно, Дубно хоорайларын, хой салыг тург-такчылар черлерин хостажа-нып содуш-сеткүдөргө хой удаа бижээн болгай. Ичан-уш меп Төрөөн чурт дээш, Октябрьнын Кызыл тутун дээш тулчулукчулар найы хире ка-дымын болган турган, совет солдаттар, оон иштине тыва эки турачылар кайгамчык эрес-маадырыг болганын көр-үшү турар каш ийиктен көрүзөй.

Деражино дээш тулчулук-чуну үшү атакааның бистин өзөдтөн 17 кизи, коман-дир Дончутка баштапаш кир-ген. Арык күштүг, бижик камгалаадыг фашистерин сал-ба шаап киргеш, дына ханы-лай бергенден өзөдтөн чыг-гыс кизин, Бергез-Хуурак, аар бажыгланташ, мооран калган чыкканын сооууды тып алган.

Аркан 16 кизи командир-биле кады маадырыг тулчуң тургаш, амы-тылгы берген. Дубнону хостаарда бистин көз-өңү чы катан калды-лош-кун атакажы кирген. Меп анаа балыгланташ, дайымыннын олдурткен, балыгланташ солдат-тарынын арымыга мооран калган чыккан болган меп. Каа-Хем чурттуг Дойчут дээр эжынас дугайында кырган уу-рун ирей сеткил хайыр мө-дөл дынаткан. Неметтер хэ-дизеп турга-даа, ол чыгыс-даа сөс өзүк бербейн, аш бо-ду делген берген чезин беши ам-авайы: «Мен төрөөн немист, Төрөөн чуртунуң огу мен!» деп сөзгөш, хлшичкеш оудүден чалданмап.

Ала-турт ССРЭ-нин камгала-лыгында кирешкөн, ам оон аас-кежиктиг хамааты болуп, «Найыраа» совхозта ажылдан, чурттан, өөрүн чор мен. Улу-уржылыгаларга болган кезе-лере чораш. «Ала-туртту камгалаар хамааты бурзу-нун идымтыг хузаагези» деп Удесин Хооблудуца бизне-рин идыкты-биле салгырын амынтарга чалып чор мен.

А. СУНДУП, Ала-чуртун Улуг дайымы-нын киржикчизи.

1978 чылдың солуннарынга болгаш журналдарынга чагыдылга бөгүн эгелээр. Эргим номчукчулар, «ШЫН» солунну чагыдып алырын утпаңар. Чагыдылганың өртөө чылда 6 рубль.

БАМ — УЕНИҢ УЛУГ ТУДУУ Чолаачылар — тудугжуларга

Бистин чуртувустун чогаал-чыларынын болгаш шүдүктү-дериңи—ССРЭ-нин Ленинни болган Курюне шамаадары-нын лауреатарымын, а ол ишкеш социалисттик каш-даа чурттарынын сурагыг литер-атарларынын чогаалдарын «Салгалдын маадырыг чөрү» деп Хабаровскиге наралп үл-дүрер үш томунг номда кыргыдың. Ном үлдүрер чөр чымыдыны Байкал-Амур ма-гистральнын тудугжуларыга турсааткаң.

«БАМ-нын темазы, өскө се-биле чугаалаарга, маадырыг чоруктун темазы Ала-чурт ли-тературанынга кезеде чокч турган деп бис бо хуң өөрүшкү-биле чугаалаң турар бис» деп ол номунг еге сөз-үзүңе ССРЭ-нин Чолаачылар эвилелинин баштаар черини бирги секретары Георгий Мар-ков бижээп.

Магистральдын тудугжула-рынга чыгыг сестерин Михаил Шолохов бижээп.

Чымыддан номчукчулар Леонид Леоновтун, Констан-тин Симоновтун, Анна Зерге-стия, Чингиз Айтматовтун, Ярослав Ивашиничинин, Ва-сильев Викентун, Олеся Гон-чарын, Нодар Думбаденин, Николаи Тихоновтун болгаш өскө-даа хой чогаалчыларынын тоокуларын, расказларын, шүдүктү-рин тып аң болулар.

«Салгалдын маадырыг чөрү» деп үш томунг ном ма-гистраль тудугжуларынга турсааткал номнар болуя уламчылар. Оларын аразын-ла «БАМ. Бүтү улуустун туду-уну панорамазы», «Маадырыг чорутун» адрен—Ыракы Чоюн чок деп чыл салыңда унер номнар бар.

(СЭТА-нын корр.), Хабаровск.

тературанынга кезеде чокч турган деп бис бо хуң өөрүшкү-биле чугаалаң турар бис» деп ол номунг еге сөз-үзүңе ССРЭ-нин Чолаачылар эвилелинин баштаар черини бирги секретары Георгий Мар-ков бижээп.

Магистральдын тудугжула-рынга чыгыг сестерин Михаил Шолохов бижээп.

Чымыддан номчукчулар Леонид Леоновтун, Констан-тин Симоновтун, Анна Зерге-стия, Чингиз Айтматовтун, Ярослав Ивашиничинин, Ва-сильев Викентун, Олеся Гон-

чарын, Нодар Думбаденин, Николаи Тихоновтун болгаш өскө-даа хой чогаалчыларынын тоокуларын, расказларын, шүдүктү-рин тып аң болулар.

«Салгалдын маадырыг чөрү» деп үш томунг ном ма-гистраль тудугжуларынга турсааткал номнар болуя уламчылар. Оларын аразын-ла «БАМ. Бүтү улуустун туду-уну панорамазы», «Маадырыг чорутун» адрен—Ыракы Чоюн чок деп чыл салыңда унер номнар бар.

(СЭТА-нын корр.), Хабаровск.

«Сибирьнин эргинезин» камнааш

Байкал-Амур магистраль-нын тудугчулары Байкал сы-пын өттүр тоилы кааларын эгелээп, Байтай планш тур-ганы-биле оруту Байкалды камдыг долгадыр тулар укжурут турган. Ол чорук эвезин чинг болур турган ийиң. Оон соонда демпр-орукту да-лар таварты тулар деп шийт-

пирин хүлээп алган. Ол чорук «Сибирьнин эргинезин» туду-пун калды-даа саларындаң чылдар укжурут.

Ийде келген тудугчулар холду камгалаарынын дуга-йында негелдерин шыгымы сөгүп туралар. Чыкка, Бай-налдан ырак эвезе Ивашепа-гарск хоорайн болгаш стан-

циялы тударын амыг үениң арыгдал деригелерин тудары-биле эгелээп. Олар херек эвез таварында орук тулчу тур-гаш, чыгыс-даа илтиг кес-пес укжурут.

(СЭТА-нын корр.), Нижнеангарск, Иркутск область.

БАМ-нын сейсмиктиг картазы

Байкал-Амур магистраль-нын оруунун сейсмиктиг ра-йонашынын картазы тургускан.

Ийде келген тудугчулар холду камгалаарынын дуга-йында негелдерин шыгымы сөгүп туралар. Чыкка, Бай-налдан ырак эвезе Ивашепа-гарск хоорайн болгаш стан-

циялы тударын амыг үениң арыгдал деригелерин тудары-биле эгелээп. Олар херек эвез таварында орук тулчу тур-гаш, чыгыс-даа илтиг кес-пес укжурут.

АННААРЫН ЧӨПШЭЭРЭЭН

Октябрь 1-ден эгелеп Россия Федерациянын анымыр-тымы черлеринге буур, сымы, элик, чер хааны болгаш өскө-даа аныарын аныарын чөп-шээрээп.

Ийде келген тудугчулар холду камгалаарынын дуга-йында негелдерин шыгымы сөгүп туралар. Чыкка, Бай-налдан ырак эвезе Ивашепа-гарск хоорайн болгаш стан-

циялы тударын амыг үениң арыгдал деригелерин тудары-биле эгелээп. Олар херек эвез таварында орук тулчу тур-гаш, чыгыс-даа илтиг кес-пес укжурут.

«ХАЯА» — КУЗЕНЧИГ ААЛЧЫ

«Улуг-Хая» совхозтун Эжымде, Чиндинеште, Барыкта, Сенекте малчылары, Алдын-Шинаанын саякчылары, Арыг-Бажыны тараажины совхозтун «Хая» деп агитбригады-нын ишчилерин идегени чаалан алган, оларын сагыш-сеткилин хөдөдир ирларын ирлапкы, шүдүктү-рин номчу-чун, хогаче таныштары деп турар бо-ты-ыныгын уран чуу-дун идегелерин киржикчилеринин ат-адары ыды улуг.

Олар боттарынын уран талантлыг чонга барааладыр дээш «эвезин сооптастар». Бо чыын бригадалар төптерине, дову турлагарыга олар чексе-даа калган чорашар. Чокчу

Улуг-Хемнин аныяктары хостуг шактарында спортчу марылбаалар эрттиреринге мынактар.

хүшперде Ууук-Кезипте, Ийи-Талага баарын олар планш турар.

«Хая» агитбригадын репертуары амы-бүрү. Сов-хозтун парток секретары Б. Монгуш-Хел «Кыстарысы» деп шүдүктү номчурун, М. Мерген-Хорел боудун чогаал-чымы «Алыраады алай» деп ирны ирларын, Козе-Чыраа ылуунун уран чуу удуртукчу Сергей Донгак болган профиле-дедеринин амыктын комитетинин даргазы Аифиса Семье-Кок оларын күссөдестерин чоп магадар.

ЧУРУКТА: Аифиса Семье-Кок биле Сергей Донгактын «Уттуңдубас чыс» деп ирнын күссөдестерини турары.

Саннар, фактылар

● Оң чыл бурунгаар Улуг-Хем районун школаларыга 5861 өөреникчи турган. 103 кизи ортумак школаны дооскан. Школачылары дээс болгаш ортумак эртемниг 364 башкы өөредин турган.

● Бо юбилейлиг чылда Улуг-Хемде 6653 өөреникчи сапат-тып турар. Барык 400 кизи бо чылын школаны доозар. Башкыларынын саны районда 398 четкен.

● 1967 чылда Улуг-Хемнин район эмнегезин 100 орунуг турган болза, бо чылын 180 четкен. Оон ангыда Торгалы-га, Арыг-Уулуңге 25-25 орун-унг эмнегелер база туттун-ган.

● Оң чыл бурунгаар район-нун социал хандырылга кидан-н кыраан болгаш азырадык-чымын чедирген хамаатыларга база хой уругууг негерге, ин-валидтерге 486 муң рубльди үлдүргөн. Бо чылдын эртен-сөс айларында ол-ла кижилер-ге 1 миллион амык рубльди дуаламчылыг көргүскен.

● Улуг-Хем районунг деме-кээрине бо хүшперде 12 Кул-турга бажынынар, 9 клубтар, 20 библиотекелер, 7 агит-культуригадалар ажылдан ту-рар. Номчукчуларынын саны 7 муң 492 кизи чедип өскөн.

Телевидение

ОКТАБРЬ 1-ДЕ МОСКВАДАН 10.00—Медээлер. 10.10—Эртенги гимнастика. 10.20—«Мити болгаш микро-бус». Мультифильм. 10.45—«Ады-нелер, өлгерге!». 11.15—«Еваторинга дышта-ылга». Телеочурк. 11.45—«Эртенги почта». Музы-калыг программа. 12.15—«Калдыкшылга». Эртем-нентерилегешч програм-ма. Дамчыдыла-ны өмчн Ю. В. Белла-чинова чорудар.

13.00—13.10—Чапсар. 13.10—«Музейлер болгаш дег-гелег заадыр-биле». Чурумалдыг уран чуу-дун А. С. Пушкин ат-тыг музейинде үш дел-гелег. 13.40—«Станеде — атомод-тар». Ленинградтың Батыш заводунун ре-портаж. Социалист Күп-ажымдын Маадыр-лары «Артиста» ато-модтун каныганы Ю. Куниев, станселинтер бригадирин В. Смирнов, судно энтесилериниң бригадирин Ф. Вишняков олар дамчыдылда киржин турар.

16.10—«Бакун». Документал-дыг телефильмдиң баш-таймы көргүзү. «Хоо-райлар болгаш кижилер» деп болгөткен. 16.10—16.50—Чапсар. 17.00—«Болаңг болу дег эден-тик чуулар». Профес-сор С. П. Капша дам-чыдылганы чорудар. 18.00—«Хөксейге ССРЭ-нин чен-пеловоды «Крылья Со-ветов» — «Диплом» (Москва). В. И. Ленин атыг Топ стадионуң Спорт ордунунда дам-чыдылга. Чаңсарда — «Спортлото» тиражи болган медээлер. 20.15—«ТТ экранында бир-де дугаар». «Хогуз экс-курсия» Урал-чечеп фильм. (ЦСРР).

АГААР

Боғун республикага бур-гээр. Чамдык черлерге кезек чар. Хаттын дүрген секунд-дада 10—15 метр чедер. Агаар-нын температурасы муруну-мын районнара 12—17, өскө-леринге 8—13 градус чы-мыр. Кызылга эдир буаду-тар. Чагбас. Хаттын дүрген секундда 7—12 метр чедер. Агаарнын температурасы 12—14 градус чымыр.

21.45—«Крымдын халалары». Совет ирнын фести-валы. Ялтадан дамчы-дылга. 23.00—«Уес. Информастыг про-грамма. 23.30—23.40—Чапсар. 23.40—«Крымдын халалары» деп совет иры фести-валың улачымы. 00.30—01.20—Футболга ССРЭ-нин чемпиовды. ЦСКА — «Динамо» (Москва). «Динамо» Топ стадион-да дамчыдылга. 2-ти оюн.

ЗАПОЛЯРЬЕ ХООРАЙЫНДА БЫЯШ ТАРААН ДИЛИНДЕКТЕР

70-ти параллельде турар Норильск хоорайың дегем про-ектилеринде мыш диллиндээ ногаары берген: кыска чай-нын дургузунда соңу чүк чурттулар дорт муң хире мыш-ны болгаш чадан мыштарын та-рып олуртканнар. Кудумчулар-да машина чорур черин ара-зын аңгылап турар диллиндер нер мыш тарыыр чер болу бер-

ген. Үр чылда кылым келген дуржулга соонда, хоорай бай-далдарыңа эң дээр өөр миш-тал дээрн бидилгенин. Кыдыг-кызыгаж чок тундра-га укудушкун соонда Норильск кайганчык чуу кыл-дыр көстүп келди. Дорт про-ектилер, кызыл туйбуудан болгаш ак панельдерин тут-кан хой катэ бажынар мыд-

тап, оларын өң чок будук-биле буздаң. Заполярьде Норильск Окта-брьнын байралаын боудуну тогузунде ан-не чараш каас-талга-биле үткүрунга белетке-ни берген. Р. ТРУСОВ, (СЭТА-нын корр.), Норильск.

КИНО

ОКТАБРЬ 1-ДЕ «НАЙЫРАЛ»: Мультифильм 9.40. «Өшкөп одагарынын чы-рым» (2 сериялыг) 11.00, 13.00, 16.00, 18.30, 21.00 шактарда. «ИЛИОНЕР»: Кинофильм 9.40. «Автомобиль, скрипка бол-гаш Кайнаса деп ы» 11.00, 15.10, 17.00. «Душтук болгаш ду-штуу кыс» 12.50, 18.50, 21.00 шактарда. «ВОСТОК»: «От, суг болган чөс хоолойлар» 13.30. «Ынак-шылдын чейи» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Рики-Тики-Тави» 15.00. «Калдыг-даа айты-ры чок» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакциянын АДРЕЗИ: ИИДЕКС 667000. Кызыл, Шетипкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторун 2-24-63, редакторун оролакчыларынын 2-35-24, 2-31-75, пропаганда кидизиниң 2-31-75, харымсаалыг секретарынын 2-23-54, чыгаа кидизиниң 2-21-47, үлестүр кидизиниң 2-22-64, чыгаа кидизиниң 2-41-27, информация база совет тургузут кидизтериниң 2-20-60, корректорларынын 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, секретарлыгын, 2-23-35, созуу келбейн барганша 2-32-75 телефовиче долгаар.